

Outi Kautonen

Epätäydellinen idiootti parantajana ja totuuden puhujana

Tulkintoja klovnin paikasta maailmassa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Teatteri-ilmaisunohjaaja

Esittävä taide

Opinnäytetyö

24.4.2015

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Outi Kautonen Epätäydellinen idiootti parantajana ja totuuden puhujana – Tulkintoja klovnin paikasta maailmassa 27 sivua 24.4.2015
Tutkinto	Teatteri-ilmaisun ohjaaja (AMK)
Koulutusohjelma	Esittävä taide
Suuntautumisvaihtoehto	Teatteritoiminnan suuntautumisvaihtoehto
Ohjaaja(t)	Lehtori, FM, Tuuja Jänicke
<p>Opinnäytetyö on kirjallisiin lähteisiin, klovniopettaja Eric de Bontin haastatteluun ja tekijän omiin kokemuksiin pohjautuva teoreettinen ja pohtiva tutkielma klovneriasta. Työssä tarkastellaan klovnin paikkaa ja merkitystä maailmassa sekä kollektiivisesta että henkilökohtaisesta tulokulmasta. Samalla luodaan kokonaiskuvaa siitä, kuka klovni on.</p> <p>Klovniin perehdytään ensinnäkin yleisellä, arkkityyppisellä tasolla hahmotellen klovnin tehtäviä eri aikoina. Klovni on laajimmassa tulkintakehyksessä arkkityyppinen hahmo, joka on esiintynyt kaikkina aikoina kaikkialla maailmassa. Arkkityyppisen klovnin tehtävä on käsitellä kunkin yhteisön tabuja ja kipukohtia huumorin keinoin. Työssä todetaan kaikkien klovnen edelleen toteuttavan tätä tehtävää tavalla tai toisella. Työ esittelee arkkityyppisen klovnin historiallisista ilmenemismuodoista hovinarrin, rituaaliklovnin ja pyhän hullun, sekä tekee lyhyen katsauksen länsimaisen sirkus- ja teatteriklovnerian taustoihin.</p> <p>Arkkityyppisen ja kollektiivisen klovnerian jälkeen työssä siirrytään käsittelemään henkilökohtaisempaa klovneriaa. Tämän osuuden pohdinta kumpuaa erityisesti länsimaisen teatteriklovnerian piiristä, ja tarkastelee klovnerian merkitystä ensisijaisesti tekijälleen. Henkilökohtaisen osuuden lähtökohta on sisäisessä klovnissa. Jokaisen klovnin voidaan ajatella olevan yksilö, joka manifestoi hänen ikiomia, henkilökohtaisia idioottimaisuuksiaan.</p> <p>Lopulta opinnäytetyö keskittyy klovnerian parantavaan ja henkiseen potentiaaliin. Sisäiseen epäonnistujaan tutustuminen heittäymisen ja leikin kautta voi olla kokemuksellisesti hyvin vapauttavaa. Klovnerialla voi olla parantava vaikutus myös yhteisölleen tai yleisölleen. Työssä esitetään klovnerian tuovan helpotusta ja vapautusta, sekä laukaisevan jännityksen pelottavien, kauhistuttavien ja ahdistavien asioiden äärellä. Tutkielma päättyy väitteeseen klovnerian henkisestä ulottuvuudesta, joka voi tarkoittaa klovnin kykyä hyväksyvään läsnäoloon, intuitiiviseen elämänasenteeseen, sekä äärettömän ihmisluonnon ilmaisemiseen.</p>	
Avainsanat	Klovni, klovneria, sisäinen klovni

Author(s) Title Number of Pages Date	Outi Kautonen The Imperfect Fool as a Healer and a Truth Teller – Interpretations on the Place of the Clown in the World 27 pages 24 April 2015
Degree	Bachelor of Arts
Degree Programme	Performing Arts
Specialisation option	Drama Instructor
Instructor(s)	Tuuja Jänicke, lecturer, MA
<p>The theme of this final thesis is the art of clowning. The thesis is theoretical as well as reflective and, therefore, based on literature and an interview conducted with the clown teacher Eric de Bont. Moreover, a further focus is on the writer's own experiences with clowns. The paper examines the place and the meaning of the clown in the world both from a collective and from an individual viewpoint. At the same time, it sketches a general picture on who the clown is.</p> <p>Firstly, the thesis takes a look at the clown on a general, archetypal level by describing her functions at different times, in different parts of the world. From the widest perspective, the clown is an archetypal figure who can be found at all times in every culture. The purpose of the archetypal clown is to use humour to deal with the taboos and discomforts of each society or community. The paper states that the contemporary clowns still realize this purpose on one way or another. Out of the clowns' historical manifestations, the thesis introduces the court fool, the ritual clown and the sacred fool. The introduction is being followed by a short overview on the backgrounds of the western circus and theatre clowning.</p> <p>From the collective clown, the thesis moves on to deal with a more personal aspect of the clown. This section is rooted in particular on the sphere of the western theatre clown, and is taking a look at the meaning of the clowning for the clown herself. The starting point in this personal section is in the inner clown. Each clown is an individual who always manifests her own, individual idiocy.</p> <p>Finally, the thesis focuses on the healing and spiritual potential of the clown. The paper states that it can be very liberating to get familiar with your own inner idiot by the means of playfulness and jumping into the unknown. The clown can also have a healing effect on her community or audience. The thesis proposes that humour brings relief and liberation on the verge of scary, distressing and agonizing issues. The spiritual aspect can signify for instance the clown's ability to accept and to be present in the existing reality and to express the infinite human nature.</p>	
Keywords	Clown, clowning, inner clown

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
1.1 Minä ja klovni.....	2
2 Kollektiivinen klovnimme.....	3
2.1 Klovni arkkityyppinä.....	3
2.2 Länsimaisen nykyklovnin historiaa.....	6
2.3 Hovinarri, rituaaliklovni ja pyhä hullu klovniarkkityypin edustajina.....	7
2.4 Nykyklovnerian areenoista.....	10
3 Henkilökohtainen klovni.....	11
3.1 Naurun tehtävä.....	13
3.2 Parantava klovneria.....	15
3.3 Pyhä klovneria.....	18
4 Lopuksi — klovniutopioita.....	22
5 Lähteet.....	25

1 Johdanto

Tämä opinnäytetyö on minulle leikki – yritys kirjoittaa paperille sellaista, mitä sanat eivät koskaan pysty täysin sisälleen sulkemaan. Pyrkimys kirjoittaa analyyttistä tekstiä klovnista – anarkistisesta ja sisimpiämme syleilevästä arkkityyppisestä hahmosta – on jo alun alkaenkin tuomittu epäonnistumaan. Klovni kuuluu niihin elämän asioihin, jotka näkee mukamas teräväpiirteisenä näkökenttäänsä reunamilla, mutta kun niihin yrittää tarttua, valuvat ne sormien läpi suoraan kaaokseen. Tämä tietysti sopii aiheeseen, sillä klovni operoi epäonnistumisten, keskeneräisyyksien ja ristiriitojen maailmassa. Täten aloitan antamalla aplodit tälle täydellisen epätäydelliselle opinnäytetyölleni, sekä itse kunkin sisäiselle idiootille!

Jatkan opinnäytetyössäni proseminaarityössä (Klovni – Mokaamisen ikuinen arkkityyppi, 2014) aloittamaani tutkimusmatkaa klovneriaan. Proseminaarityössä esitin seuraavan jatkokysymyksen: Voisiko klovni toimia itse kunkin parhaana opettajana? Tämän kysymyksen äärelle palaan tässä työssä. Valotan klovnerian maailmaa tutustumalla tarkemmin klovnin merkitykseen ja tarkoitukseen maailmassa, ja lopulta erityisesti länsimaisen teatteriklovnerian piirissä.

Kuka on tämän tutkielman klovni? Tähän ei olekaan aivan yksiselitteistä vastausta. Selvää on, että klovni ei tässä ole ainoastaan sirkusten suuriin kenkiin ja hassuun peruukkiin sonnustautunut höpönassu. Draamaopettaja Ashley Tobias (2007, 37) esittää, että klovni on kaikkein yksinkertaisimmillaan koominen esiintyjä, joka saa aikaan naurua. Tämä on usein totta, mutta ei ainoa totuus: klovnin tarkoitus ei aina ole itsestään selvästi naurattaminen. Esimerkiksi teatterimaailman esiintyvä klovni saattaa esityksissään luoda hyvinkin traagisia ihmiselon puolia. Klovniopettaja Giovanni Fusetti lisää klovnin olevan arkkityyppinen, kaikkialla esiintyvä hahmo, jonka tehtävänä on saada ihmiset nauramaan epäonnistumisilleen, erehdyksilleen ja epätäydellisyyksilleen ja sitä kautta elämän epätäydellisyyksille (Miller 2006, 1). Draamatutkija Louise Peacock (2009, 13) taas määrittää klovnin erittäin henkilökohtaiseksi, esiintyjän itse luomaksi ja kehittämäksi, ja hänestä kumpuavaksi persoonaksi.

Tässä työssä tarkastelen klovneriaa näistä kahdesta tulokulmasta. Ensinnäkin teen katsauksen Fusettin esittelemään arkkityyppiseen klovniin, joka on kaikkein laajimmin

ymmärrettynä kaikissa kulttuureissa kaikkina aikoina eri muodoissaan esiintynyt hahmo, nimi sille vain on vaihdellut ajan ja kulttuurin mukaan. Toiseksi kaivelen klovnista esiin sen henkilökohtaisen puolen, johon Peacock viittaa, ja joka – riippuen ihmisestä – piileksii tai esiintyy meissä jokaisessa. Selvitän mitä meidän sisäinen klovnimme tai idioottimme voi meille opettaa, ja kuinka klovnerian kautta voidaan käsitellä oman elämän haasteita ja kenties löytää uudenlainen tapa suhtautua elämänmenoon. Jotta tämä pieni tutkielma löytää paikkansa maailmassa, esittelen lyhyesti myös klovnerian historiaa ja sen vuosisatojen taakse ulottuvia juuria.

Koko opinnäytetyöni pyrkii itse asiassa valottamaan aukinaista kysymystä klovnin paikasta ja tarkoituksesta maailmassa. Samalla etsin askel kerrallaan ratkaisua siihen, kuka klovni oikein on. Lopullista ja tyhjentävää määritelmää ei klovnille voida luoda, mutta toivon työn luovan avartavia ja avaavia pilkahduksia klovnin ja klovnerian monimuotoisuuteen ja merkitykseen. Tarkalleen ottaen tutkielmani ytimessä on kysymys: Mihin tarvitsemme klovnia? Millainen on klovnin parantava, pyhä ja hyvinvointia tukeva merkitys? Entä mitä voimme oppia klovnilta? Tutustun klovnin merkitykseen ja tarpeeseen sekä kollektiivisella että henkilökohtaisella tasolla erilaisten klovnikirjoitusten ja omien kokemusteni valossa. Käytän lisäksi materiaalina klovniopettaja Eric de Bontin haastattelua (haastattelu 15.12.2014).

1.1 Minä ja klovni

Tutustuin ensimmäistä kertaa klovniin itsessäni vuonna 2010 Tampereen Ylioppilasteatterissa Taru Huokkolan ohjauksessa. Klovnini rakastui tohveliin ja sitten hylkäsi rakkaansa, joka haiskahti jalkahieltä. Itse rakastuin siihen energiaan, luottamukseen ja yhteyteen, jonka klovni saattoi löytää vain ja ainoastaan ollessaan läsnä yleisönsä kanssa. Silloin en tiennyt yhtään mitään klovneista, ja oman klovnini mieli oli todellinen aloittelijan mieli. Minulla ei ollut odotuksia tai kangistuneita kuvitelmia siitä millainen klovnin tulee olla. Sisäisen klovninsa ehkä tunnistaakin parhaiten ilman sanoja, oletuksia ja odotuksia, sillä klovni melko varmasti löytyy jokaisen ihmisen sisuskaluista. Klovni oli klovni ilman oletuksia, minun klovnini.

Lopulta pääsin tutustumaan klovneriaan tarkemmin Metropolia Ammattikorkeakoulussa Dan Söderholmin opetuksessa. Sen jälkeen olen ollut myös David Martínezin, Taina Mäki-Ison, Spymonkey-ryhmän Aitor Basaurin ja Toby Parksinkin opetuksessa sekä Soile Mäkelän alulle panemassa, Teatteri Metamorfoosilla kokoontuvassa MetaLabissa,

jonka tutkimuskohteena oli klovneria. Tällä hetkellä toimin myös Klovnit Ilman Rajoja -järjestössä, tosin hallitustehtävissä. Suurimmat klovnivaikutteeni tulevat kuitenkin Bont's Clown Schoolista Espanjasta hollantilaisen Eric de Bontin opetuksesta. Opiskelin vuoden 2014 keväällä de Bontin kurssilla klovneriaa kaksi kuukautta. Kokemus vaikutti minuun syvästi, ja siksi olenkin haastatellut de Bontia myös tähän opinnäytetyöhön. Eric de Bont on opettanut klovneriaa Espanjassa ja muualla maailmassa lähes 20 vuotta. Hän on tunnetun klovnipedagogin Philippe Gaulierin oppilas, mutta mainitsee vaikuttajikseen myös saksalaisen Franz Joseph Bognerin, tunisialaisen Lassaâd Saïdin, iranilaisen Nader Farmanin ja belgialaisen Luc de Smetin. (de Bont, haastattelu 15.12.2014.)

Minulle kahden kuukauden klovnikokemus Espanjassa oli opettava ja parantava – jopa terapeutinen. Kokemus sisälsi onnistumisen ja epäonnistumisen tunteita, sekä suuria oppitunteja – ei vain klovneriasta vaan myös elämästä. Siitä viimeistään inspiroiduin tutkimaan klovnerian parantavaa puolta ja klovnerian tarjoamia opetuksia. Klovnerian oppeja tutkin myös vuoden 2015 alussa järjestämässäni tutkivassa klovneriatyöpajassa, johon viittaaan aika ajoin tässäkin työssä.

2 Kollektiivinen klovnimme

2.1 Klovni arkkityyppinä

Klovnin rinnalla kulkeva naurun ja huumorin historia on kokonaisuudessaan arkaainen ja monimuotoisuudessaan selvittämätön (Alho 1988, 10, 18). Naurun siemeniä voidaan paikantaa jo ikiaikaisista myyteistä ja kansantarustoista. Myös klovni on hahmona luultavasti lähes yhtä vanhaa perua kuin itse alkunaurukin. Nykyaikaisen, länsimaisen klovnin juuret ovat toki hyvin eurooppalaiset ja suhteellisen tuoreet, mutta klovni sinällään ei ole eurooppalainen keksintö (Siljamäki 2010, 20). Laveassa tulkintakehyksessä klovni tai narri ei ole tietyn ajan tai paikan, ei edes sirkuksen tai teatterin, tuote. Kaikkein laajimmin käsitettynä klovnia voidaankin pitää ikivanhana arkkityyppinä (Miller 2006, 1), joka löytyy omassa, kulttuurisidonnaisessa muodossaan kaikista kulttuureista muinaisesta Egyptistä antiikin Kreikkaan, Rooman valtakunnasta keskiajan hoveihin ja Indonesian alkuperäiskulttuureista Amerikan intiaaniheimoihin. Erilaisia klovni-, narri- tai veijarihahmoja löytyy kautta aikojen eri kulttuurien pyhistä ja profaaneista rituaaleista, kansantarinoista, tarustoista ja myyteistä, sekä

kirjallisuudesta ja muista taiteista. Klovnit ovat olleet eri aikoina yhteisöjen viihdyttäjiä, anarkistisia outolintuja, pyhiä hulluja tai silkkoja sekopäitä, narreja tai syntipukkeja. Klovnin määrittelyyn tuo lisähankaluutensa eri kielet ja niiden omat termit erilaisille klovneille tai narreille: on vaikea löytää tarkkaa suomennosta esimerkiksi englanninkielisille *'foolille'*, *'jesterille'*, *'bouffoonille'* tai *'tricksterille'*. (Wright 2007, 180; Miller 2006, 2.)

Arkkityyppinä klovni edustaa kaikkea ihmiselämän epätäydellisyyttä, poikkeavuutta, sääntöjen ja järjestyksen rikkomista, tragediaa, kaaosta ja lopulta jopa kuolemaa. Joka ikisessä kulttuurissa on aina erilaisia sääntöjä luomassa järjestystä. Jokaisessa kulttuurissa on siten myös mahdollisuus järjestyksen rikkomiseen. Klovnin ilmentämän kaaoksen ja epäjärjestyksen paikat vain vaihtelevat kulttuurista riippuen. (Miller 2006, 1.) Meitä saattaa naurattaa esimerkiksi klovnerian maisteri Janna Haaviston esittämä Pirkko the Finnish Masochist, joka niska limassa yrittää pärjätä yksin, perkele, mutta mokaakin kaiken. Sen sijaan esimerkiksi cherokee-intiaanien klovni saattoi naurattaa ivaamalla valkoisia valloittajia (Cheesmond 2007, 12–13) tai ratsastamalla väärinpäin hevosen selässä (Siljamäki 2010, 20). Täten klovni ravistelee odotuksia (Peacock 2009, 42), tuo asioihin uusia näkökulmia, sekä testaa ja uudelleen arvioi yhteisön arvoja (Ran 2007, 27). Arkkityyppinen klovni kuvastaa omaleimaiselle ulkonäöllään, käyttäytymisellään ja olemisen tavallaan aina jossain määrin myös toiseutta, toista, toisenlaista ja ulkopuolista (Peacock 2009, 14). Klovni tuo katsojien eteen varmaankin jokaiselle joskus tunnistettavissa olevan tunteen yksin olemisesta, erilaisuudesta ja ulkopuolisuudesta.

Klovnin edustamat asiat ovat eri aikoina olleet perimmiltään samankaltaisia niiden hyvinkin erilaisista ilmenemismuodoista huolimatta. Suhtautuminen klovniin on tietysti vaihdellut. Joskus klovni on nautiskellut kaiken sallivaa vapautta, ja toisinaan häntä on hyljeksitty tai vainottu saatanallisena otuksena. (Alho 1988, 53, 152.) On klovni toki joissakin olomuodoissaan ollut kovin groteski ja jopa epämiellyttävä hahmo, toisinaan taas herkkä, poeettinen ja rakkaudentäyteinen heppu. Usein klovni on ollut näennäisen kepeä viihdyttäjä, jolla on toisinaan saattanut olla hyvinkin painavaa sanomaa ilveilyjensä taustalla. Hyvin erilaisissa tehtävissä arkkityyppisiä klovnihahmoja seikkailee myös kansantarustojen ja kirjallisuuden lehdillä kautta maailman. Näytelmäkirjallisuudessa klovnihahmot ovat esiintyneet vaikkapa Aristofanesin, Plautuksen, Shakespearen, Brechtin ja Beckettin näytelmissä. (Peacock 2009, 13.) Yksi yleisimpiä kansansatujen ja -tarujen hahmoista on klovniin rinnastuva, illikurinen

ja häpeilemätön veijarihahmo (englanniksi *'trickster'*). Veijareita löytyy myös jumaltaruista ja jopa Raamatusta. Veijari on voinut esiintyä esimerkiksi eläimenä: Suomessa eläinhahmoinen veijari on perinteisesti ollut Kettu Repolainen, Amerikan intiaaneilla kojootti tai närhi, ja joillakin Afrikan kansoilla jänis tai hämähäkki. Voidaanpa Raamatun alkuparatiisin käärmeikin tulkita omanlaisekseen veijariksi. (Heinimäki 2001, 57, 64.)

Tässä työssä käsittelen viime kädessä jokaisessa meissä, ja samalla tietysti jokaisessa kulttuurissa olemassa olevaa tasapainottelua sääntöjen ja järjestyksen, sekä niiden rikkomisen, ja toisaalta täydellisyyden ja väistämättömän epätäydellisyyden välillä. Tämä on lopulta kaikkien klovnieläinten välittämä teema ja tarkoitus. Koen, että klovnin merkitys on yhä tärkeä, ellei tärkeämpi länsimaaisessa materialistisessa kulttuurissa, jossa menestymistä, onnistumista, kasvua ja vahvuutta kunnioitetaan yli kaiken. Länsimaaisessa yhteiskunnassa klovni kuitenkin on varsin marginaalinen hahmo moniin aiempiin kulttuureihin verrattuna. Teatteripedagogi ja klovni Giovanni Fusettin mielestä klovni on tästä huolimatta välttämätön jokaiselle yhteisölle. Yhteisössä ja itse asiassa jokaisessa ryhmässä täytyy olla joku, joka on kaikkein typerin ja joka saa muut nauramaan. Jos kukaan ei ota tätä roolia, saatetaan Fusettin mukaan joku sysätä siihen tiedostamattomalla ja julmallakin tavalla. Jos klovnin roolissa on henkilö, jota nauretuksi tuleminen ei haittaa, voimistaa tämä sekä yksilöä että yhteisöä. (Miller 2006, 2–3.) On esimerkiksi esitetty, että paikkoja rikkovat nuorisoporukat toteuttavat omalla tavallaan klovneriaa. Jos nuorilla ei ole päämäärää tai suuntaa elämässä eikä minkäänlaista viisasta guria, saati sitten klovnia, on porukan ilveiltävä itse – naurun takia. (Cheesmond 2007, 21.) Myös alkuaikojen punkkareita on pidetty klovniuden ruumiillistumina toiseutta manifestoivine pukeutumisineen ja normeja, sääntöjä ja yhteiskunnan menestystä kunnioittavia odotuksia rikkoivine anarkistisine käyttäytymisineen (Van Ham 2009, 318).

Oli asia miten oli, tässä työssä keskityn hahmottelemaan klovnerian tunnistettavampia muotoja ja opetuksia. Teen alla tarkemman, mutta silti lyhyen katsauksen länsimaaisen esiintyvän klovnerian historiaan sekä sirkuksen että teatterin lavoilla. Otan lisäksi käsittelyyn joitakin esimerkkejä arkkityyppisen, kollektiivisen klovnihahmon ilmenemismuodoista ja tehtävistä. Keskiajalla hovinarri oli jokaisen hovin vakioviihdyttäjä, alkuperäiskansojen rituaaleihin on usein kuulunut oleellisena osana eräänlainen groteski klovnihahmo, ja monien uskontojen parissa tunnetaan ”pyhän hullun” ilmiö.

2.2 Länsimaisen nykyklovnin historiaa

Länsimaisen nykyklovnin syntyyn on kaikkein eniten vaikuttanut Italiasta alkunsa saanut, katujen pienillä esiintymislavoilla esitetty, improvisaatioon pohjautuva ja fyysinen naamioteatteri *commedia dell'arte*. Commedia taas sai alkunsa eurooppalaisesta iloittelevasta ja liioittelevasta karnevaaliperinteestä. Commedia tyyliuuntana kukoisti Euroopassa etenkin 1500–1700-luvuilla. Commediaa esittivät pienet ammattimaiset teatteriryhmät. Esitykset sisälsivät melko vaarattomia parodioita ihmisluonnosta, sekä paikallisista ja ajankohtaisista aiheista. Tyyliuunnalle oli tyypillistä, että yksi näyttelijä esitti yhtä karikatyyristä hahmoa koko elämänsä. (Wickham 1992, 111–112.) Commedian hahmoista klovnin taustalla on varsinkin hölmöilevä *Arlecchino* ('Harlekiini'), sekä yksinkertainen *Pedrolino*, joka muovautui Ranskassa myöhemmin melankoliseksi, valkokasvoiseksi ja mustalakkiseksi *Pierrot*'ksi, ja siirtyi lopulta sirkuksen lavoilta. (Siljamäki 2010, 21–22.)

Useimmiten länsimaisen mielen ensimmäinen assosiaatio klovnista sijoittuikin sirkukseen, ja sirkuksen piirissä onkin saanut muotonsa se persoona, joka yleisimmin assosioidaan klovniiin. Sirkuksen klovnihahmo on myös teattereissa temmeltävän klovnin taustavaikuttaja, mutta klovnin rooli ja tekemisen tapa ovat pitkälti muuttuneet. Sirkusklovnierian ensiaskelista ei ole aivan tarkkaa tietoa, mutta ainakin 1700-luvun lopussa ensimmäiset sirkusklovnit ovat jo olleet olemassa. (Siljamäki 2010, 21–23.) Sen sijaan ensimmäisen nykykäsitystä vastaavan, hölmöilevän, outoihin, värikkäisiin vaatteisiin pukeutuvan sirkusklovnin eli ”augustiklovnin” ensiesiintymisen on arveltu tapahtuneen vuonna 1877 (Peacock 2009, 20). Klovnin rooli sirkuksen vakioesiintyjänä vakiintui 1800-luvulla (Peacock 2009, 42), ja 1900-luvun alussa augustiklovnista oli jo tullut erittäin suosittu hupailija Euroopan sirkuksissa (Siljamäki 2010, 22). Klovnin rooli sirkuksessa oli muiden sirkusnumeroiden parodiointi (Peacock 2009, 41), ja täten jännityksen purkaminen vakavien ja vaarallisten akrobaattisten numeroiden välillä. Toki klovninumerot ajoivat asiansa usein myös yleisön viihdyttämisessä sillä aikaa, kun muiden numeroiden rekvisiittaa vaihdettiin. (Siljamäki 2010, 24.)

Draaman tutkija Louise Peacock (2009, 62–63) arvelee, että klovnierian taso sirkuksissa on laskenut ja laskussa edelleen. Klovnin rooli ei enää ole niin välttämätön kuin ennen, eikä klovnia hänen mielestään osata hyödyntää esityksissä kaiken potentiaalinsa mukaisesti. Yhdeksi syyksi esittämäänsä alamäkeen hän lisää sen, että monet perinteiset yhteiskunnalliset tabut, joita klovnin on pystynyt esityksissä

käsittelmään, eivät enää ole tabuja. Länsimaisen yhteiskunnan tabut ovat kenties vähentyneet tai ainakin muuttuneet niin, että klovnerian täytyy väistämättä etsiä uutta suuntaa. Esimerkiksi televisiossa ja elokuvissa jatkuvasti näkyvä väkivalta edesauttaa hupaisten mäiskimistempujen tehon laskua. Peacock (2009, 63) ehdottaakin, että klovnerian tulevaisuus on teatterissa – pitkissä esityksissä, joissa klovni saa olla pääosassa. Mielestäni Peacockin esittämään klovnerian haasteeseen on sekä sirkus- että teatterimaailmassa jo alettukin vastata. Itse esitän, että klovnerian tulevaisuus voisi olla myös klovnerian soveltavissa muodoissa, kuten sairaalaklovneriassa tai ”klovniterapiassa”.

Teatteriklovnerian uranuurtajia olivat teatteripedagogi Jacques Copeau ja tämän jälkeen fyysisen teatterin mestari Jacques Lecoq (Siljamäki 2010, 24). Klovnimestari Philippe Gaulier on kenties tunnetuin Lecoqin opetuksista mausteensa saanut yhä elossa oleva teatterimaailman klovnipedagogi. Näiden taitajien luomat klovneriaharjoitukset horjuttivat radikaalin leikin kautta kaikkia ennen itsestäänselvinä pidettyjä teatterin sääntöjä ja ihanteita (Wright 2007, 183). Konventioita kyseenalaistavista harjoituksistaan huolimatta teatteriklovneria on klovni Jari Siljamäen (2010, 24) mukaan usein ”hienovaraisempaa ja rauhallisempaa kuin sirkuksessa”. Teatteriklovnerialle tyypillistä on myös runollisuus ja tarinallisuus, eikä siinä keskitytä pelkkiin temppeihin tai sketseihin. Sirkuksessa klovniin toiminnan on oltava suurieleistä, jotta halvimmallekin paikalle näkyvät tämän toljailut. Teatteriesitys sen sijaan voi olla hyvinkin intiimi. Teatteriklovnin mahdollisuudet käsitellä elämän koko kirjoa ovat paremmat, sillä tämän ei odoteta ainoastaan viihdyttävän ja naurattavan yleisöä. Toki etenkin nykysirkus on jo niin kokeilevaa ja rajoja rikkovaa, että myös teatterille ja sirkukselle tyypillisen klovnerian erot hapertuvat.

2.3 Hovinarri, rituaaliklovni ja pyhä hullu klovniarkkityypin edustajina

Hovinarri, rituaaliklovni tai pyhä hullu – kaikki nämä klovnin historialliset (ja osin yhä elossa olevat) olemisen muodot lähettävät ilmoille kysymyksen: kuka onkaan hullu, narri tai yksinkertainen? Voisiko olla niin, että olemmekin sitä kaikki jollakin omalla tavallamme? Samaa kysyy moderni klovni, ja samaa kysymme itseltämme omaa sisäistä klovniamme tutkiessamme.

Keskiajalla (erityisesti 1100–1500-luvuilla) Euroopan ja Aasian hoveissa suositut hovinarrit olivat alun perin usein yhteisön hylkiöitä, monesti jollakin tavalla

kehitysvammaisia, liikuntarajoitteisia tai muuten ”epäkelpoja” yhteiskunnan normien ja mittapuiden mukaan. Ensimmäinen tiedossa oleva hovinarri oli esimerkiksi Egyptissä faarao Dadkeri-Assin hovissa toiminut lyhytkasvuinen pygmi. (Peacock 2009, 116; Ran 2007, 26.) Epäsovinnaisen ulkokuoren alla saattoi kuitenkin piillä hyvinkin terävä poliittinen kommentaattori ja totuuden torvi, vaikka välillä hoveissa esiintyvät narrit olivat myös pelkkiä ylhäisön viihdyttäjiä. Hylkiön asema antoi narrille mahdollisuuden esittää huumoriin verhottuna hyvinkin suoraa kritiikkiä vallanpitäjille ja kirkonmiehille. Jos et omista mitään, niin et voi myöskään menettää mitään. Silti narri saattoi toimia riskirajoilla oman elinkeinonsa ja henkensä suhteen. (Peacock 2009, 117.) Narreilunkin ytimessä oli lopulta peilata tuolloisia yhteiskunnallisia tabuja, epäkohtia ja epätäydellisyyksiä.

Klovnilla on ollut keskeinen rooli myös keskiaikaisia hoveja paljon varhaisemmissa kulttuureissa. Monien alkuperäiskansojen pyhissä menoissa Amerikasta Aasiaan ja Afrikkaan on häärennyt ja paikoin hääää edelleen mukana eräänlainen klovni. Tämä rituaaliklovni käsittelee hovinarrien tavoin erittäin ronskin ja rajoja rikkovan huumorin kautta yhteisön kiellettyjä ja tukahdutettuja kipukohtia, tulivat ne sitten yhteisön ulkopuolelta tai sen sisältä. Näin rituaaliklovni tuo huojennusta elämänmenoon. Rituaaliklovnin paikka on pyhän äärellä. Klovnina on voinut toimia yhteisön shamaani, joku muu yhteisön jäsenistä tai suurempi joukko yhdessä. Amerikan intiaanien heimorituaaleissa klovni on saattanut tulla luomaan kaaosta keskeyttämällä pyhän seremonian pilkaten ja parodioiden shamaania. Srilankalaisessa rituaalissa shamaani on sen sijaan yltynyt itse klovniksi suorittamalla hyväksyttävänä pidetystä poikkeavia seksuaalisia toimenpiteitä yleisön joukosta valikoituneelle uhrilleen. Cherokee-heimolla taas on kollektiivista klovneriaa: yhteinen '*booger dance*', jossa ivaillaan valkonaamoille eli sortajille. Klovnitanssijat ('*boogers*') ovat sonnustautuneet naamioihin. Koko yön jatkuvassa tanssissa he kaatuilevat lattialle, piereskelevät, lyövät katsojia, kourivat naisia ja käyttäytyvät kaikin tavoin sekopäisesti. Rituaalit ovat usein täynnä liioiteltua, ruokotonta ja rivoa huumoria ja jopa väkivaltaa, mutta silti niiden tarkoitus on vakava ja pyhä. Sekopäisen komiikan kautta manataan pois pahoja henkiä, ja samanaikaisesti rituaali toimii eräänlaisena terapiana kollektiivisten ongelmien ja ahdistuksenaiheiden käsittelemiseen. (Cheesmond 2007, 10–13.) Ritualistisilla klovneilla on siis pitkälti ollut sama tehtävä kuin modernin ajan klovneilla, vaikkakin hyvin erilaisessa muodossa.

Tämän työn kannalta kiinnostava eräänlaisen klovnerian muoto ovat myös ”pyhät hullut”, ”jumalan hullut” tai ”Kristuksen tähden houkat”. Jos alkuperäiskansojen

rituaaleissa hämmensivätkin sekopäiset shamaaniklovnit, niin on niitä riittänyt muissakin perinteissä ja uskonnoissa. Etenkin itäisen kristinuskon piirissä 1500-luvulle saakka melko tunnettu uskonnon harjoittamisen muoto oli olla houkka Kristuksen tähden. (Peacock 2009, 109.) Samanlaisia houkkia löytyy myös ainakin buddhalaisuudesta, sufilaisuudesta, hindulaisuudesta ja joogiuskunnoista. Houkat erottaa hovinarreista, rituaaliklovneista ja varsinaisista nykyklovneista se, että he eivät olleet esiintyjä, vaan toteuttivat klovnerian ilosanomaa arjessaan. Silti kyse on pohjimmiltaan samasta arkkityyppisestä klovnista. Joskus nämä hölmöläiset olivat yltiöpäisen sekopäisesti käyttäytyviä munkkeja tai pyhiä miehiä, joiden viisaus oli totta tosiaan hyvin piilossa. Toisinaan he taas olivat opettajia tai munkkeja, jotka kylvivät opetustensa ja toimiensa sekaan absurdiutta, jekkuilua, leikkisyyttä ja anarkiaa. Opetusten tai järjettömien tekojen ideana saattoi olla shokeerata ja kääntää ylösalaisin mielen luomia konventioita ja sitä outoa kuvitelmaa, että tiedämme jostakin jotakin. (Esim. Alho 1988, 169–176, 261–262; Encyclopaedia Iranica 2009; Heinimäki 2001, 23–26; Przybyslawski 2003.)

Kristityt saattoivat perustella pyhää hulluuttaan rinnastamalla hupsuuden anarkistiseen Jeesusukseen, joka alensi itsensä, eikä välittänyt siitä mitä muut ajattelivat. Yksi ihmisen suurista peloista on naurunalaiseksi ja halveksituksi tuleminen: se ettei arvosteta tai hyväksytä. Jumalan hullut pakenivat äärilaitaan: he löivät läskiksi tällaiset pelot käyttäytymällä naurunalaisesti yli äyräiden. (Peacock 2009, 109.) Pappi ja tietokirjailija Jaakko Heinimäki (2001, 23–25) kertoo yhdestä tunnetuimmista Jumalan hulluista, Simeon Emesialaisesta: ”Simeon häiritsi jumalanpalveluksia, tanssi prostituoitujen kanssa ja kutsui heitä morsiamikseen, kävi naisten puolella kylpylässä ja tervehti maireasti ja hävyttömästi makkaraa mutustellen paaston syvimmässä vaiheessa olevia kristiveljiään ja -sisariaan [...] nakkivitjat kaulassaan.” Simeon oli munkki, jolla oli takanaan kymmenien vuosien erämaakilvoittelu. Hän pyrki pakenemaan ihmisten kunniaa kaikella toiminnallaan, ja teki hyviä tekoja vain visusti salassa. Hänen hulluutensa ajateltiin kuitenkin lopulta olevan niin hullua, että sitä alettiin pitää pyhänä. Kristinuskon historiasta löytyy monia tarinoita pyhistä hulluista ja narreista, joita on juhlistettu eurooppalaisessa alkukirkossa myös erilaisten narrijuhlien muodossa. Narrijuhlissa myös tavalliset kansalaiset ovat saattaneet saada mahdollisuuden heittäytyä narrin asemaan. (Heinimäki 2001, 23–25.) Naurun historiaan perehtynyt uskontotieteilijä Olli Alho (1988, 155–158) muistuttaa, että jo kristinuskon alkuaikoina narreilu, hulluus ja usein teatteri ylipäättään oli silti monin paikoin demonisoitua tai vähintään vahvoja, ristiriitaisia mielipiteitä herättävää.

Myös itäisissä uskonnoissa tunnetaan pyhiä hulluja. Buddhalaisuuden piirissä tämä ilmiö tunnetaan nimellä hullu viisaus (engl. *'crazy wisdom'*), sufilaiset puhuvat hulluista viisaista (engl. *'crazy-wise'*) ja hindut täydellisen vapaista ihmisistä. Tiibetinbuddhalaisessa perinteessä hullulla viisaudella viitataan usein henkisiin opettajiin, jotka haastoivat oppilaitaan ylittämään yksisilmäisiä kulttuurisia ja sosiaalisia konventioita ja tabuja odottamattomin ja epäsovinnaisin keinoin. Tavoitteena oli siten avata oppilaita sisäiselle, maailmankaikkeuksia syleilevälle potentiaalilleen ja vapauteen. Yksi tällaisista tiibetinbuddhalaisista opettajista ja hulluista oli tiibetiläinen Drukpa Kunley (1455–1529). Hän shokeerasi seksuaalisilla rituaaleillaan ja vapaamielisyydellään. Yhdessä kenties hitusen väritetyssä tarinassa hän seisoo päällään, sijoittaa viljoilla täytetyn tratin peräaukkoonsa, ja tuuttaa eväät taivaisiin niin, että ne leviävät kaikkien nälkäisten syötäväksi. (Przybyslawski 2003.) Islamilaisen sufiuskonnon tunnetuimpia hulluja viisaita taas oli Mullah Nasruddin (nimestä on kymmeniä eri versioita), nyky-Turkin alueella 1200-luvulla elänyt sufilainen filosofinarri, jonka viisaat, epäsovinnaiset hupailut ovat tallentuneet tuhansiin kansantarustoihin Lähi-Idässä ja Turkissa. Nasruddin yhdisti käytöksessään ja kommenteissaan usein nokkeluuden ja hölmöilyn, joilla saattoi hyväntuulisesti arvostella despootteja ja ulkokultaista hurskailua. (Encyclopaedia Iranica 2009.)

Pyhien hullujen, houkkien, hupsujen, narrien tai klovniin oleminen operoi siellä, missä sanat, määritelmät ja jumittuneet ajatustavat eivät riitä. Suurimpiin kysymyksiin ei voida koskaan antaa suoria, järkeenkäypiä vastauksia. Esimerkiksi zen-buddhalaisuudessa päättömyys kuuluu oleellisesti asiaan, ja zen-buddhalaisten opettajien opetukset kuulostavat järjestään mielettömiltä oksymoroneilta. Vai miltä kuulostaa yhden käden taputus? Tai kuinka suuri ja pyhä buddhaluonto voi majailla kuivuneessa paskapökäleessä? Jos joku sanookin sanasen, joka tuntuu todelta, on totuuksilla aina toinenkin puoli. Absurdiako? Kyllä vain. Ja siitä klovnin tarve juuri syntyykin.

2.4 Nykyklovnerian areenoista

Historian havinasta on hyödyllistä hypätä kurkkaamaan myös erilaisia nykyklovnerian muotoja ja tekemisen tapoja. Kirjava sirkuspelle on toki yksi tärkeä klovnerian muoto, mutta klovnin olomuodot ja esiintymisen areenat ovat huikean paljon kirjavammat. Klovneriaa voidaan tehdä sirkuksen lisäksi vaikkapa teattereissa, kaduilla, erilaisissa hoitolaitoksissa, sairaaloissa, orpokodeissa ja pakolaisleireillä. Italialainen klovni ja

klovniopettaja Giovanni Fusetti jaottelee karkeasti klovnerian nykyiset tekemisen tavat ensinnäkin esiintyviin klovneihin, joiden esiintymiset saattavat perustua hauskoille tempuille eli gägeille. Nämä temppuiliijat esiintyvät usein eritoten lapsille. Toisaalta voidaan suunnata kohti dramaattisempaa (teatteri)klovneriaa, jonka tarkoituksena on kertoa tarinoita ja koskettaa ihmisyyden ydintä ja sen vaikeitakin osa-alueita. Klovnerialla on myös paljon sosiaalisia sovellusmuotoja, kuten sairaalaklovnit, Klovnit Ilman Rajoja, sosiaalinen sirkus ja väkivallattomuutta manifestoiva klovniarmeija (Clandestine Insurgent Clown Army). Kaiken lisäksi on vielä olemassa klovniterapiaa, jossa opetellaan suhtautumaan kevyemmin elämän hankaluuksiin ja kärsimykseen. (Miller 2006, 4.) Fusettin listaukseen voisi lisätä myös rituaalisen tai pyhän klovnerian, jota yhä harjoitetaan muun muassa joissakin Amerikan intiaaniheimoissa.

Koen, että on olemassa myös klovneriaa, joka ei ole esittävää, vaan jonka fokuksessa on henkilökohtainen maailman ihmettely. Rajanvedot ovat hämääviä myös siksi, että klovnerialle tyypillisiä tekniikoita ja tapoja voidaan käyttää hyödyksi muussakin esiintymisessä kuin klovneriassa. Itse osallistuin esimerkiksi Metropolian Ammattikorkeakoulun ja Teatterikorkeakoulun yhteisellä Runomyly-kurssilla Mirjami Heikkisen työpajaan, jossa tutkittiin runonlausuntaa klovnin mielentilassa. Klovnin mielentila tarkoitti läsnäoloa, elävää kontaktia ympäröivään todellisuuteen ja erityisesti yleisöön.

3 Henkilökohtainen klovni

Kun erilaisia tapoja temmeltää klovnerian parissa on niin monia, niin kuka arkkityyppisen ja yleisen klovnerian keskiöstä löytyvä tämän päivän klovni sitten oikeastaan on? Mikä klovnin erottaa muista koomikoista tai esiintyjistä? Sirkusmaailmassa on ollut tyypillistä erotella tiettyjä tyypillisiä klovnihahmoja, kuten kirjaviin vaatteisiin pukeutunut, sirkuksista tuttu augustiklovni, ylästatuksessa operoiva valkoinen klovni ja kulkuriklovni (Siljamäki 2010, 14–18). Länsimaisen teatteriklovnerian piirissä on kuitenkin tapana puhua *sisäisestä klovnista* sen sijaan että pyrittäisiin luomaan itsestä irrallista klovnihahmoa. Teatteripedagogi John Wright (2010, 184) toteaa meidän kaikkien olevan sisimmältämme klovneja, vaikka tätä seikkaa kovasti koetammekin peitellä:

"We're all clowns really, but we've all spent most of our lives trying to hide this embarrassing reality under layers of intelligence, sensibility, sophistication, and social nicety."

Siirryn tässä klovnin yleisluontoisesta luonnostelusta tähän henkilökohtaisempaan, sisäiseen klovniin, joka kulkee opinnäytetyöni ytimessä arkkityypisen epätäydellisyyksien manifestojen rinnalla. Jatkan selvittämällä naurun merkitystä klovneriassa, josta siirrytään luontevasti pohtimaan klovnerian parantavaa ja pyhää ulottuvuutta. Henkilökohtaisuus peilailee länsimaista individualistista kulttuuria, vaikka arvelen sisäisen epäonnistujan löytyneen myös kustakin hovinarrista tai pyhästä houkasta.

Klovnin ulkoisista tavaramerkeistä on tietysti tunnetuin punainen nenä, mutta sekään ei missään tapauksessa ole klovnin ehdoton asuste. Teatteriopettaja ja -taiteilija Jacques Lecoq on nimennyt klovnin punaisen nenän maailman pienimmäksi naamioksi (Simon 2012, 1), joka paljastaa jokaisen ihmisen sisäisen ainutlaatuisen naurettavuuden. Punainen pallo keskellä naamaa saa huomion kohdistumaan klovnin kasvoihin, ja korostaa sillä tavalla kantajansa kasvonpiirteitä ja ilmeitä. Klovnimestari Angela de Castro (Cohen, 2007) kuitenkin painottaa, että klovneriassa ei lopulta ole kyse punaisesta nenästä tai tietystä tekniikasta, vaan nimenomaan sisäisestä *mielentilasta*, johon ihminen saattaa itse itsensä. Moni tapaamani klovni on kylläkin kertonut nenän auttavan klovnin mielentilan löytymisessä: nenän kanssa voi olla helpompi kokeilla uutta, katsoa maailmaa toisesta vinkkelistä ja kohdata toinen pelottomasti. Klovniamielentilaa taas voimme käyttää vapaasti millä tahansa taiteen osa-alueella ja myöskin taiteen ulkopuolella. Jotkut kutsuvat klovnin mielentilaa myös sisäiseksi lapseksi (Simon 2012, 1).

Klovnin mielentilaa kuvastavat leikki, viattomuus, vapaus, avoimuus, rohkeus, heittäytyminen ja vahva luottamus elämään ja tekemisiinsä. Klovni sanoo "kyllä" elämän tarjoamille mahdollisuuksille ja hyväksyy tilanteen kuin tilanteen mukisematta ja hämmästellessä (de Bont, haastattelu 15.12.2014). Näyttelijä ja klovni Laura Rämä (2014) tarkentaa klovnin olevan mieleltään lapsenomaisessa ja leikkisässä ihmettelyn tilassa. Elämä yllättää klovnin yhtä mittaa. Klovnit temmeltävät hämmennyksen kentillä ja näyttävät sen. Hämmennys on itse asiassa tunnistettavan inhimillistä, useimmiten ihmiset vain yrittävät kaikin tavoin peittää sen. (Wright 2007, 194.)

Klovni, joka on kontaktissa sisäiseen totuuteensa on myös rehellinen itselleen, eikä mieti sitä, mitä muut hänestä ajattelevat. Klovni ei välitä yleisistä säännöistä, rajoista tai siitä mikä on soveliasta, miten ”pitäisi olla” tai mitä saa tehdä. Klovni on lavalla omalla typerällä ja absurdilla, mutta myös anarkistisella ja kaoottisella tavallaan. (Wright 2007, 194.) Klovnit ovatkin monella tapaa vastarannankiiskiä sosiaalisten ja moraalisten normistojen suhteen. Klovnit epäonnistuvat ja ovat typeriä, käyttäytyvät huonosti (esimerkiksi heittelemällä ruokaa), jotkut ovat väkivaltaisia, eräät saattavat vitsailla kakasta ja pissasta tai villiintyä sekopäisyyteen asti. Myös esineiden kanssa luodaan uusia, odottamattomia suhteita. (Peacock 2009, 26.) Klovnin todellisuudessa ei todellakaan voi olla varma siitä, että tuoli on tuoli tai käkikello käkikello. Klovni näkee kaiken ikään kuin ensimmäistä kertaa, asiat tyhjentyvät valmiiksi luoduista merkityksistään ja arvotuksistaan ja niille voi antaa uusia merkityksiä.

Klovniopettaja Eric de Bontin (haastattelu 15.12.2014) mielestä klovneria on teatterin lajeista kaunein ja haastavin juuri henkilökohtaisuutensa takia. Kunkin ihmisen omintakeinen, sisäinen klovnilaatu on tiukasti kiinni kussakin persoonassa ja kussakin hetkessä. Klovnityyppejä on lopulta olemassa yhtä monia kuin erilaisia persooniakin. Klovni ei ole aina viaton hassuttelija, vaan hän voi olla myös äreä, ilkkurinen, pelokas tai jatkuvasti loukkaantunut (Wright 2007, 190). Klovni voi olla koominen tai traaginen, vitsikäs tai surullinen, eksenttrinen tai arkipäiväinen, kömpelö tai skarppi, nokkela tai hölmö (Simon 2012, 4). Klovnin ei hyödytä matkia muita klovnitovereita. Ihminen on klovni koko persoonallaan, ja jokainen aito klovni on persoona, ainutlaatuisen ihmisyyden ilmentäjä. (Wright 2007, 192–193.) Klovnin on kyettävä ilmaisemaan rehellisesti persoonansa omia, omintakeisia naurettavia (ja toisinaan vähemmän naurettavia) puolia, juuri tälle ominaisen ihmisyyden säröjä, joiden kautta huumorin valo pääsee valaisemaan pimeimpiinkin nurkkiin. Kun klovni koskettaa jotakin perimmäistä, olennaista esiintyjässä itsessään, herää klovni henkiin myös yleisölleen. (Wright 2007, 183.)

3.1 Naurun tehtävä

Vanha kansakin jo tiesi, että ”Nauru pidentää ikää”. Tässä työssä otan vaarin tästä sananparresta ja kysyn, mihin naurun ja huumorin tarve erityisesti klovnin kohdalla oikeastaan perustuu? Huomionarvoisaa on, että klovnin ei tarvitse lähtökohtaisesti olla pelkästään naurattava tai hauska. Silti nauru ja huumori ovat klovnin oleellista käyttövoimaa. Nauru, huumori ja komiikka kertovat lopulta elämästä isolla E:llä.

Uskontotieteilijä Olli Alhon (1988, 17–18) mukaan naurun tehtävä on kautta aikojen ollut työskennellä surua, kärsimystä ja jopa kuolemaa vastaan, ja näin erottaa elämä kuolemasta. Vain elävä ihminen voi nauraa, sillä kuolleet ovat vakavia ja ilottomia. Kenties sukupuolisten symboleiden kautta aikojen herättämä hilpeys liittyy juuri tähän elämän juhlistamiseen. Näin nauru toteuttaa osaltaan elämän tapaa kulkea kohti tasapainoa. Samalla kuin nauru on surun ja murheen vastapooli, on se myös väistämättömässä yhteydessä niiden kanssa. Voi olla, että joidenkin tuntema klovniin pelko liittyykin tähän kaksitahoisuuteen: klovni voi olla arvaamaton ja kajota yhteisön tabuihin. Klovni voi puhua totuuden myös elämän varjopuolista, kaikkein pelottavimmistakin asioista. Niistä ei kovin moni suinkaan tahdo aina kuulla. Osansa pelosta kuitenkin taitaa selittää pitkään sirkusten käytössä olevat peittävät peruukit ja maskit. Nauru voi toisaalta toimia myös valtavana yhdistävänä voimana, johon perustuvat esimerkiksi luonnonkansojen klovnirituaalit. Nauru on voimallinen väylä luoda yhteys toisiin ihmisiin, sillä yhteinen nauru voi koskettaa ja luoda suurta, jaettua empatiaa. (Wright 2007, 11.)

Teatteripedagogi John Wrightin (2007, 6) mukaan klovnerian nauru-ulottuvuus voi liittyä naurun välittämään ”kaikki hyvin” -signaaliin. Tästä naurusta on kyse, kun nauramme banaaninkuoreen kompastuvalle pukumiehelle, joka ei kumminkaan loukkaantunut. Mahdollisesti vaarallisesta tilanteesta tulee koominen. Sama nauru on kyseessä sirkusten klovninumeroissa, jotka antavat yleisölle mahdollisuuden purkaa jännitystä ja paineita vaarallisten numeroiden välillä. Sama nauru liittyy ymmärrystä tai kestävyys koettelevien suurten tragedioiden tai murheiden kohtaamiseen. Sama nauru on läsnä myös eksistentiaalisia kysymyksiä pohdittaessa. Nauru tuo helpotusta sen käsittämiseen, että kaikki on lopulta pitkälti käsittämätöntä. Emme koskaan voi täysin selittää tai ymmärtää elämää ja sen ristiriitaisuuksia ja epätäydellisyyksiä. Ristiriitojen kautta klovni koskettaa elämän tasapainon vaatimusta. Samalla kun huumori ja nauru ja klovni iloitsevat elämästä, puhuvat nämä toden myös kuolemasta. Filosofi Søren Kierkekaardin mukaan humoristi (tai tässä yhteydessä klovni) tiedostaa ja hyväksyy myös kuoleman, kärsimyksen ja katoavuuden olemassaolon, mikä mahdollistaa elämästä nauttimisen tässä hetkessä. Kun syntyy ymmärrys katoavaisuudesta, menettävät pikkuporvarilliset turhantärkeydet merkitystensä. Kuolema tuo jokaisen samalle viivalle, olosuhteista ja lähtökohdista riippumatta. (Heinimäki 2001, 20, 113.)

Naurulla on keskenään ristiriitaisiakin funktioita. Edellä kuvattu nauru on luonteeltaan vapauttavaa ja emansipatorista. Nauru voi myös toimia kritiikin, norminvastaisuuden ja

kapinan välineenä. Pilailijat ovat saattaneet vaikeissa yhteiskunnallisissa tilanteissa edustaa riippumatonta, ”aitoa ihmistä”, mutta klovni tai veijari on voinut ilmentää myös kulttuurin piilotettuja tabuja, syntejä ja kipukohtia. Toisaalta naurua voidaan pitää konservatiivisena. Tragedia toimii lähtökohtaisesti maailmaa muuttavasti: tragedian sankari on kapinallinen, joka pyrkii muutokseen hinnalla millä hyvänsä. Naurun ja huumorin tehtävänä voidaan sen sijaan pitää kestäkyvyn ylläpitämistä: vaikka olisi vaikeaa, nauru auttaa kestäämään. Elämä jatkuu elämisen arvoisena vastoinikäymisistä huolimatta. (Alho 1988, 233-234, 247-248.) Elämälle voi toki nauraa monella tapaa, eivätkä kaikki tavat ole elämäniloa tai tasapainoa ylläpitäviä. Giovanni Fusetti huomauttaakin huumorin olevan kaksiteräinen miekka. Nauru tai huumori ei aina ole miellyttävää, vaan naurulla voi loukata, syrjäyttää ja jopa ajaa ihmisen perikatoon tai kuolemaan. Toisaalta sellainen ihminen, joka oppii nauramaan itselleen ja olemaan pelkäämättä muiden naurua voi olla uskomattoman vahva. Kukaan ei oikeastaan voi enää loukata häntä, sillä muiden mielipiteet eivät kosketa häntä liikaa. (Miller 2006, 3.) Naurun ja huumorin kautta mahdollistuva elämänasenne voi mullistaa ainakin kokijansa maailmaa.

3.2 Parantava klovneria

Henkilökohtaisista tulokulmista tarkasteltuna klovneriasta voidaan todellakin löytää vahva ja jopa mullistava parantava aspekti tekijälle itselleen. Myös arkkityyppisen klovnin yleismaailmallinen tarkoitus voi olla osaltaan terapeuttinen. Silloin se on sitä enemmän klovnin yleisölle tai yhteisölle. Draaman tutkija Robert Cheesmond (2007, 9) ehdottaakin, että huumori on klovnin terapeuttinen strategia, jonka kautta tunkkaisia ja ahdistaviakin asioita ja valtavirran oletuksia, uskomuksia ja lukkoonlyötyjä tapoja voi tarkastella uudesta tulokulmasta. Myös tietokirjailija-pappi Jaakko Heinimäen (2001, 9) mielestä huumori tuo helpotusta ja vapautusta, sekä laukaisee jännityksen elomme pelottavien, kauhistuttavien ja ahdistavien asioiden äärellä.

Käytännön klovneriassa on naurun ja huumorin parantavaa vaikutusta pohdittu muun muassa sairaalaklovnerian yhteydessä. Tunnettu klovni-tohtori (myös oikea tohtori) Patch Adams (2002) näkee sairaalaklovnin huumorin lisäksi rakkauden lähettiläänä. Nauru ja myötätunto kulkevat hänen mielestään käsi kädessä. Hän peräänkuuluttaa ”rakkauden strategiaa” kaikille elämän osa-alueille, mikä tekisi sairaalaklovnin työn ja klovniterapian tarpeettomaksi. Rakkauden strategiaa odotellessamme sairaalaklovnin tehtävä on tuoda helpotusta ja kevennystä painostaviin ja vaikeisiin tilanteisiin.

Ensinnäkin klovni yksinkertaisesti rikkoo arjen rutiinin, yllättää. Klovni tuo asioihin myös perspektiiviä, opettaa leikkimään ja nauttimaan pienistä asioista, vaikka tilanne olisikin vaikea. Huumori voi rauhoittaa, hälventää pelkoa ja ahdistusta, ja täten vaikuttaa helpottavasti kivun tunteisiin myös fyysisellä tasolla. (Sairaalaklovnit 2015.) Sama tehtävä on Klovnit Ilman Rajoja -järjestöllä, joka tekee klovneriaa esimerkiksi kriisialueilla, pakolaisleireillä ja orpokodeissa.

Klovniksi ryhtymisen parantavista vaikutuksista löytyy niukemmin tietoa kuin klovnin vaikutuksista yleisöön. Muita viihdyttävä, mutta sisäisesti murheellinen klovni on tavallinen stereotypia, vaikka klovnerialla voi parhaimmillaan olla parantava vaikutus myös klovnille itselleen. Eric de Bontin (haastattelu 15.12.2014) mukaan klovneriaa voi täydellisen hyvin käyttää terapian välineenä, vaikka hän ei koskaan itse opetuksessaan puhu klovneriasta terapiana. Hän ajattelee asiaa mieluummin siltä kantilta, että saadakseen aikaan ihmisiä sydänjuuria myöten koskettavan esityksen, on klovnin käytävä läpi hyvin henkilökohtainen kasvuprosessi, jota voidaan pitää myös eräänlaisena terapeuttisena tehtävänä. Itsekin lähestyn asiaa mieluummin kysymällä, mitä voisimme klovniltamme oppia. Tämä kysymys sisältää toki vahvan henkilökohtaisen kasvun aspektin. De Bont (haastattelu 15.12.2014) näkee siis klovnin ja ihmisen arkielämän välisen suhteen niin, että ihmisen oma, henkilökohtainen kasvu – toisin sanoen kaikki eletty elämä – vaikuttaa vahvasti siihen, millainen hänen klovninsa on. Tämä on melko ilmeistä, ja moni klovniopettaja korostaakin, että klovnille elämäkokemuksesta ja iästä on oikeastaan vain hyötyä. Sama toimii de Bontin mukaan toisaalta toisinpäin: klovnin avulla voi oppia avautumaan elämälle, luopumaan turhista puolustusmekanismeista ja hyväksymään läsnä olevan, sekä jakamaan ja ilmaisemaan tunteitaan myös punanokkaelämän ulkopuolella. Lisäksi henkilökohtaisten tragedioiden työstäminen klovnerian avulla voi olla hyvin terapeuttista.

Giovanni Fusetti kuvailee tarkemmin klovneriassa tapahtuvaa parantavaa prosessia, jonka hänkin uskoo erittäin voimalliseksi. Terapeuttisessa mielessä klovnitekniikoita voidaan käyttää apuna oman elämän vaikeiden paikkojen ja kipukohtien kohtaamisessa. Samalla voidaan etsiä niiden naurettavaa puolta. Klovneria ei poista haavoja tai traumoja, mutta auttaa niitä muuttamaan muotoaan. Kipukohdasta tuleekin etäännytetty leikin kohde, joka auttaa ihmistä itseään tarkastelemaan kipuaan hieman kauempaa. Etäännytyks voi tapahtua lavalla esityksen tai esiintymisen muodossa. Paranemisen aspekti perustuu Fusettin mukaan emotionaaliselle vapautumiselle ja avautumiselle. Hän toteaa, että ensimmäinen reaktio suurien murheiden käsittelyssä

on usein itku. Klovneriassa itku on sallittua. Jos itkun ja kivun kanssa pystyy olemaan rauhassa, on itkun jälkeen tilaa naurulle. Fusetti lisää käyttävänsä klovneriaa paljon muiden terapiamuotojen, kuten gestalt-terapian ja kehoterapian, kanssa. (Miller 2006, 4–5.)

Vaikka klovneriassa ei ryhdyttäisi suoraan perkaamaan esiintyjän omia traumoja, tulevat monet haavat helposti pinnalle klovnityöskentelyn puitteissa. Klovnerian tekeminen on paljastavaa. Klovnin parantava ulottuvuus liittyykin luvussa 2 tarkasteltuun klovnin arkkityyppiseen tehtävään elämän ja ihmisen väistämättömän epätäydellisyyden käsittelijänä. Klovnin tragedia on siinä, että hän menestyy silloin kun hän epäonnistuu (de Bont, haastattelu 15.12.2014). Klovni näyttää todeksi jo kliseeksi muodostuneen sanonnan mokasta lahjana (Simon 2012, 3). Hienointa klovneriassa ei ole se, miten upeasti esiintyjä suorittaa tempun tai laulaa laulun, vaan se, millä tapaa klovni kekseliäisyydellään, spontaaniudellaan ja leikkisyydellään saattaa muuttaa epäonnistumisen täysin odottamattomiin suuntiin. Klovnilla on aina vahva luottamus tekemisiinsä, vaikka hänellä ei oikeasti olisi mitään tietoa siitä miten jokin asia tehdään. Sitten klovni useimmiten epäonnistuu ja kaatuu, mutta hän päästää irti mokastaan, mielihyvin! (Miller 2006, 7.) Juuri omaan epäonnistumaan tutustuminen heittäymisen ja leikin kautta voi olla kokemuksellisesti erittäin vapauttavaa. John Wright (2007, 193) esittää klovnerialla olevan valtaisan vapauttavan potentiaalin niille, jotka ovat koko elämänsä pyrkineet olemaan mahdollisimman hyviä kaikessa.

Mokaamisen hetki on tärkeä myös siksi, että se paljastaa klovnin haavoittuvuuden. Haavoittuvuus puolestaan tekee klovnista kiinnostavan ja inhimillisen. (Siljamäki 2010, 35.) Klovneria kutsuu ihmisen olemaan juuri sitä, mitä tämä on kullakin hetkellä. Siinä piilee klovnerian kauneus: klovnina paljastat aidosti myös omat kipukohtasi. Tämä tekee klovneriasta koskettavaa, sillä useimmiten kipukohdat ovat myös muiden ihmisten tunnistettavissa. Mokaaminen ja sen hyväksyminen puhuttelee haavoittuvaisuutta tietenkin myös katsojassa, joka on useimmiten enemmän tai vähemmän sosiaalisten konventioiden vankina. (de Bont, haastattelu 15.12.2014.) Monelle länsimaailman kasvatille on vaikeaa yht'äkkiä päästää irti säännöistä ja hyväksyä se, että virheen tekeminen on itse asiassa hyväksyttävää. On hyväksyttävää olla epätäydellinen. Haavoittuvuus, jos mikä, on pelottavaa.

Monesti pelko estää ihmisiä tekemästä asioita tässä elämässä. Eric de Bont (haastattelu 15.12.2014) korostaa, että klovnin moottorina toimii pelon sijaan aina

rakkaus. Hän vertaa klovnin asennetta lapsen asenteeseen: pieni lapsi heittäytyy uusiin tilanteisiin täydestä sydäimestään ja intuiionsa varassa tuntematta pelkoa. Tällaista rohkean rakkaudellista voimaa ja luottamusta klovni pystyy meille parhaimmillaan tarjoamaan. (de Bont, haastattelu 15.12.2014.) Ennen kaikkea klovnin tapa olla maailmassa muistuttaa siitä, että elämä on lyhyt ja että siihen pitää tarttua, vaikka välillä väistämättä meneekin päin mäntyä. Miksi ei tekisi niitä asioita, joita haluaa tehdä?

Itse uskon, että kaikelle on pystyttävä nauramaan. Klovnin työväline on nimenomaan huumori, mutta se ei tarkoita klovnin sivuuttavan muita tunteita. Klovnin on saatava olla myös surullinen ja vihainen, läsnä kaikkien tunteidensa kanssa. Koskettavinta klovneriaa syntyy tragedian ja komedian liitosta. Se on elämää. Sisäiselle klovnille huumori on keino asettaa asioita perspektiiviin, ja niin ollen suhtautua elämään ehkä hitusen kevyemmin. Vakavatkaan asiat eivät ole oikeastaan kauhean vakavia.

3.3 Pyhä klovneria

Päätän klovnerian tutkimusmatkan tekemällä vielä katsauksen klovnin pyhään ulottuvuuteen. Søren Kierkegaardille huumori on elämänasenteista lähimpänä uskontoa juuri sen ansiosta, kuinka huumori auttaa ihmistä suhtautumaan kuolemaan ja kärsimykseen (Heinimäki 2001, 20). Eric de Bontille (haastattelu 15.12.2014) taas klovnin henkisyys on täydellistä vapautumista muiden luomista totuuksista ja luottamusta omaan sisäiseen ääneen. Myöskään Patch Adamsin (2002) julistama rakkauden vallankumous ei itse asiassa ole kaukana klovnin ja huumorin pyhästä tai henkisestä ulottuvuudesta, sillä yksi tapa käsittää pyhä on rakkaudellisuus.

Pyhät hullut ja klovnit eivät suinkaan ole pelkästään menneiden aikojen ilmiöitä. Klovneria sen järjellisessä järjettömässä muodossaan on otettu osaksi eräitä henkisiä suuntauksia, ja toisaalta henkisyys kulkee monen klovnin matkassa sanoiksi pukemattomana. Kaikissa esittelemissäni nykyisissä ”pyhän klovnerian” muodoissa palataan sisäiseen klovniin ja tutkimaan klovnin potentiaalia henkilökohtaisissa oppimis- ja kasvuprosesseissa. Henkisyydessä on myös vahva parantavuuden vire. Henkisyys on terminä jokseenkin luotaantyöntävä: nykyään se usein joko nostattaa hörhöantennit ylös tai linkittyy markkinatalouden tuotteistettuihin hyvinvointipalveluihin. Niin monet klovnit ja klovniopettajat mukaan lukien Angela de Castro, Giovanni Fusetti sekä oma opettajani Eric de Bont kuitenkin vahvistavat huomioni klovnin henkisestä

ulottuvuudesta, että haluan tässä perehtyä siihen. Jotkut klovneista tuovat henkisyttä enemmän opetuksiinsa, toisilla se taas kulkee mukana taka-alalla. Tietenkään henkisyys ei ole kaikille klovneille millään tavalla oleellinen tai miettimisen arvioinen osa klovneriaa.

Ensimmäinen, kenties yllättävä esimerkki on 1960-luvulla Yhdysvalloissa syntynyt klovnipastoriliike, jonka myötä hieman toisenlaiset pyhät ”hullut” palasivat kuvioihin. Euroopassa ilmiö on hyvin marginaalinen, ainoastaan Isossa-Britanniassa on joitakin klovnipastoreita. Nykyiset klovnipapit pyrkivät entisaikojen pyhien hullujen tavoin kyseenalaistamaan ja tuomaan monet maallisessa yhteiskunnassa tärkeinä pidetyt asiat uuteen ja kenties naurettavaan valoon: klovnipastorit kritisoivat materialismia, suuruudenhulluutta, ulkokultaisuutta ja vallan ja mammonan kiihkeää palvontaa. He haluavat tuoda humoristisia puolia usein turhan vakavasti otettuun uskontoon. Jotkut klovnipastorit tuovat klovnerian elementtejä jumalanpalveluksiin, toisilla klovneria on enemmänkin harrastajateatterimaista oheistoimintaa. (Peacock 2009, 107–110.)

Kirkon ja kristinuskon ulkopuolella pyhän klovnin maineen on saanut myös Yhdysvalloissa hyvin tunnettu pitkää uraa massiivisten humanitaaristen hankkeiden järjestäjänä, rauhanaktivistina ja klovnina tehnyt Wavy Gravy (alkuperäiseltä nimeltään Hugh Romney). Hänen pyhimyksensä vain on nimeltään ”Saint Misbehavin”, joka opettaa, että absurdus voi olla yksi henkinen polku. (Argon 2013.) Wavy Gravy kertoo kosmisen klovnin tehtävänä olevan aiheuttaa ihmisille mielen sijoiltaan nyrjäyttäviä kokemuksia. Hän vertaa klovniuden pyhiä hetkiä naamalle läiskähtävään näkymättömään kermakakkuun: kaikki on odottamatonta ja kiinnostavaa, jos yllätykselle ja hetkelle antautuu. Jos yllätykseen ja ihmeeseen taas yrittää tarttua, pitää kiinni tai ymmärtää, valuu se sormien välistä lattialle ja katoaa. Wavy Gravy antaa monille modernin ajan klovneillekin pyhän klovnin arvonimen: tunnetuimpia heistä ovat klovni ja aktivisti Patch Adams sekä yllättävästi Monty Pythonin poppoo. (Cohen 2008.)

Eric de Bont (haastattelu 15.12.2014) kommentoi klovnerian olevan hänelle vahvasti pyhää ja parantavaa (engl. *'healing'*) aluetta, hän vain ei halua nostaa sitä opetuksiinsa pinnalle sanojen kautta. Pyhyys ja paraneminen tapahtuvat siinä sivussa, kun tehdään kaunista ja koskettavaa taidetta. Toisaalta de Bont sisällyttää opetuksiinsa jokapäiväisen meditaation, jota kutsuu maadoitukseksi, sekä paljon keho-, mielikuva- ja energiaharjoituksia. Hän kehottaa klovnia näiden avulla tutustumaan omiin sisäisiin toiveisiin ja tarpeisiin (engl. *'heart wishes'*). Klovni on kiinni juuri näissä

”sydänjuurissa”, kuunnellen omaa sisäistä tietämystään ja intuitiotaan. Klovnin kenties tärkein ominaispiirre onkin silkka oleminen (de Bont, haastattelu 15.12.2014). Todellisuus on ja elämä on ja klovni on. Klovni ei ole toivoton tai ajattele että jotakin pitäisi olla tai tehdä, tai millainen todellisuuden pitäisi olla. Klovni voi olla vihainen tai surullinen tai iloinen, mutta klovni on sitä tässä hetkessä. Giovanni Fusetti lisää klovnin kunnioittavan nykyhetkeä hyväksyen sen tapahtui mitä tapahtui (Miller 2006, 6).

Samankaltaisia ajatuksia tuo pintaan vielä alleviivatumminkin ranskalainen klovni Didier Danthois. Hän on perustanut Fool at Heart School of Sacred Clowning -koulun, joka keskittyy pyhään (engl. 'sacred') klovneriaan. Koulun fokus on tutkia ja tehdä klovneriaa ja muita taiteita läsnäolon taidon eli *mindfulnessin* avulla. Danthois kertoo pyhän tarkoittavan hänelle klovnin kykyä ilmaista ääretöntä ihmisluontoa. Klovneriassa ei näytellä, vaan etsiydytään tässä hetkessä olemassa olevaan todellisuuteen hyväksyen kaikki mitä on, kaikki mitä tapahtuu, kaikki tunteet, ajatukset, epäonnistumiset ja onnistumiset. De Bontia mukaillen myös Danthoisin mukaan klovnerian henkisyysessä on kyse siitä, että olemme kotonamme itsessämme ja läsnä olevassa hetkessä, auki ja vastaanottavaisia kaikelle sisäiselle ja ympäröivälle. (Casey 2003.)

Yhdysvaltalainen klovni Moshe Cohenin (2005) tulokulma klovneriaan on zen-buddhalaisuus. Hän yhdistää käytännössä zen-ajattelua klovneriaansa järjestämällä monia työpajojaan yhdessä zen-opettajien kanssa tai zen-retriittien yhteydessä. Uskontotieteilijä Olli Alho (1988, 261) esittääkin zen-buddhalaisuuden edustavan malliesimerkkiä koomisen ja henkisen perinteen liitosta. Huumori ei zen-buddhalaisuudessa ole vain sallittua, vaan myös välttämätöntä. Oivallus totuudesta, valaistuminen, voidaan saavuttaa vasta kun jokainen guru, henkinen kuva, sääntö, opetus ja totuus on myös asetettu naurun- ja kyseenalaiseksi. Cohenin mielestä klovneriassa ja zen-meditaation harjoittamisessa, samoin kuin parhaissa elämänohjeissakin, on kyse tämän hetken myötäilemisestä, oli se sitten tyyni, myrskyisä tai täynnä revontulia talvisena pakkasyönä. Zenin perusharjoituksessa zazenissa opetellaan huomaamaan päässä liikkuvat ajatukset ja kehon tuntemukset, ja annetaan niiden tulla ja mennä, tuomitsematta. Tämä ei tarkoita lamaannusta tai uhrimentaliteettia, vaan sitä, että hetkessä toimitaan niin, ettei tapella hetkeä vastaan. Myös klovni kuuntelee ennakkoluulottomasti omia tuntemuksiaan ja kaikkea tapahtuvaa. Erona on se, että meditaaation harjoittaja antaa nousseiden ajatusten liueta. Klovni sen sijaan ottaa ne vastaan mahdollisuutena luoda niistä jotakin uutta leikin kautta. (Cohen, 2005.)

Lisävalaistusta zenin ja klovnerian yhteyteen voidaan löytää zen-buddhalaisen mestarin Shunryu Suzukin (2006, 21) ajatuksista. Hän puhuu zen-mielestä aloittelijan mielenä, joka on tyhjä ja avoin ja valmis kaikkeen. Suzuki tarkentaa, että ”aloittelijan mielessä on paljon mahdollisuuksia, mutta asiantuntijan mielessä vain vähän.” Aloittelijan mielessä ei ole oletuksia siitä, mitä tuleman pitää. Saavutukset ovat nimittäin helposti asiantuntijan ansa. Mieleemme voi juuttua saavutuksiin ja tietoon, jolloin tuore ja avoin tapa kokea maailmaa saattaa kadota. Aloittelija ei ajattele, että on saavuttanut jotakin. Aloittelijan mielentilassa olemme ”rehellisiä itsellemme ja myötämielisiä kaikille olennoille.” (Suzuki 2006, 22.) Klovnin mieli on mitä suurimmassa määrin aloittelijan mieli. Klovni katsoo maailmaa ikään kuin uusin silmin, ilman oletuksia tai lukkoon lyötyjä tapoja. Klovneria on läsnäolon taidetta. Aloittelijan mieli ja klovnin mieli pakenevat määritelmiä ja ennalta sovittuja totuuksia. Aloittelijan ja klovnin olemista maailmassa kuvaa ei-tietäminen. John Wrightin (2007, 180) mielestä klovnit ovatkin oikeastaan ainoita esiintyjiä, joiden ei tarvitse tietää miksi ovat tekemässä jotakin.

Ihmisellä on taipumus tuijotella tulevaa tai murehtia menneitä, haikailla täydellisyyden, järjestyksen ja menestyksen perään. Ja kuinka ollakaan: mikään ei elämässä koskaan oikeasti ole aivan täydellistä. Tätä ihmiselon ristiriitaa klovneria tutkailee ja lopulta nauraa sille. Vastaan tappelemisen sijaan klovni kaatuu, nousee ylös, kaatuu uudelleen ja nauraa kaatumiselleen. (Miller 2006, 1.) Klovneriaan perehtyneelle zen-opettajalle Bernie Glassmanille (2013, 24, 29) klovni muistuttaa siitä, ettei tärkeitäkään asioita kannata ottaa liian vakavasti: ”Muuten takerrumme johonkin suhteellisen pieneen asiaan ja jätämme kaiken muun elämän huomiotta.” Hän kertoo kantavansa aina mukanaan klovnin nenää, ja kun keskustelu käy liian vakavasti, on aika ottaa nenä esille. Klovneria on monien henkisten suuntauksien ja uskontojen tavoin tekemisissä selittämättömän, käsittämättömän ja ääretöntä syleilevän kanssa. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että klovni voisi olla yhteydessä sellaiseen henkisyyteen, joka ei tarvitse uskontoa airuekseen.

4 Lopuksi — klovniutopioita

"For me, clown is also a certain philosophy in life. If we could be all a little bit more clown in our thinking and in our being, the world would be so much more beautiful."

(Eric de Bont, haastattelu 15.12.2014)

Mikä muuttuisi, jos maailmassa alettaisiin Eric de Bontin toiveen mukaisesti ottaa oppia klovneilta? Monina aikoina klovneilla (esimerkiksi hovinarreilla ja rituaaliklovneilla) onkin ollut vakiintunut ja arvostettu asema yhteiskunnassa totuudenpuhujina ja yhteisön tabujen käsittelijänä. Länsimaissa klovnit ovat valitettavasti tällä hetkellä nähtävissä vain silloin tällöin sirkuksen tai teatterin lavoilla. Eräs ohjaamani klovniyöpajan osallistujista heitti ilmoille puolileikillisen ajatuksen palkkaklovneista, jotka kiertäisivät ympäri Suomen turuilla ja toreilla, työpaikoilla, hoitolaitoksissa, virastoissa ja kouluissa tehtävänänsä kohdata ihmisiä ja yllyttää katsomaan asioita uusista tulokulmista. Hän pohti, olisiko Suomi silloin vähemmän masentunut maa. Itse ehdotin jatkoksi sitä, että ihmisille annettaisiin itselleen mahdollisuus tutustua omaan klovniinsa. Klovniyöskentely henkilökohtaisella tasolla voi olla hyvin voimallista ja jopa elämän suuntaa muuttavaa. Toisaalta klovneria on kiinni koko ihmisyyden mittaamattomassa kokemuspöydässä. Klovneria sulkee sisäänsä ihmisyyden ja elämän ennakoimattoman ja loputtoman moninaisuuden.

Jos maailmaa hallitsisi klovni "johtama" maailmanhallitus, ei mistään tulisi tietystikään mitään. John Wright (2007, 18) toteaa, että klovneria on liian mieletöntä ollakseen todella poliittista, varsinkin kun klovnilla on kaikesta anarkistisuudestaan huolimatta halu miellyttää yleisöään. Elämä olisi kumminkin varmasti hauskaa ja täysin ennalta arvaamatonta klovni filosofian kannattelemassa maailmassa. Myös sotia ja väkivaltaa olisi vähemmän, kun asioita, kuten omaa maata, uskontoa, omaisuutta tai omaa napaa, ei tarvitsisi ottaa niin pirun vakavasti. Koen klovnerian yhteiskunnallisen ja henkilökohtaisen potentiaalin paradoksaalisesti tasapainoon etsiytymisessä. Maailmassa tarvitaan järjestystä ja jopa joitakin sääntöjä, mutta tarvitaan täällä myös anarkiaa, kyseenalaistamista, yllätyksellisyyttä, tuntemattomaan heittäytymistä, hupailua, kaaosta, epävarmuutta, epätäydellisyyttä ja kaiken läskiksi lyömistä.

Länsimaisen kulttuurin taustalla on vahvan kilpailuhenkinen ja patriarkaalinen eetos: mitä vahvempi, nopeampi ja suurempi, sitä parempi. Klovnilla ei ole tarvetta päteä tai olla vahvin. Jos klovni lähtee kilpailemaan vahvimman tittelistä, klovni leikkii; hän imitoi näkemäänsä maailmaa. Giovanni Fusetti esittääkin vastaväitteen Wrightin

teesille klovnin epäpoliittisuudesta: hän pitää yhteiskunnallisten ja poliittisten teemojen operointia huumorin kautta todella voimallisena. Klovnit eivät välitä pätjän vertaa vallasta, vaan nauravat sille ja samalla vallanpitäjille. Klovneria paljastaa myös vallassa olevien ihmisten naurunalaisuudet ja heikkoudet. Siksi vallanpitäjät ovat kautta aikojen myös pelänneet huumoria viljeleviä klovneja ja narreja: narreilla ei ole enää mitään hävittävää, sillä heille nauretaan jo. (Miller 2006, 3.) Klovni on antisankari, joka vetää maton turhantärkeilijöiden saappaiden alta. Wrightkin (2007, 203) lisää, että hänen mielestään mielestä klovneriassa opitaan uudestaan, kuinka käyttäytyä sopimattomasti, ja rohkaistutaan hylkäämään koulutuksen ja yhteiskunnan luomat turhat periaatteet ja säännöt.

Joka tapauksessa klovnerialla on valtaisa potentiaali sekä esittävän että soveltavan taiteen piirissä. Klovneria voi olla terävää kommentointia ihmisyyden tai yhteiskunnan tilasta, elämän tragedioiden sydänjuuria riipaisevaa käsittelyä ja hienoimmillaan samaan aikaan täysin hulvatonta, höpsöä ja tolkutonta komiikkaa. Henkilökohtaisesti klovneria voi parhaimmillaan tarjota jopa terapeutin väylän heittäytymiselle, epätäydellisyyden ja läsnäolevan hyväksymiselle. Kuinka vapauttavaa olisikaan sisäistää klovnin neuvo siitä, että arvomme ei ole kiinni menestyksessä tai huikeissa suorituksissa! Arvomme on kiinni ihmisenä olemisessa, siinä että olemme ja elämme ja tunnemme niin kuin ihminen konsanaan, ja että se riittää. Klovnin neuvot ja opit tietysti ovat sellaisia, joita jokainen löytää sisimmästään. Oma klovniamme tutkimalla voimme nähdä välähdyksiä rohkeudesta, luottamuksesta, lapsenomaisesta innostuksesta, intuitiosta tai avoimuudesta. Itselleni tämän opinnäytetyö onkin kokonaisuudessaan klovnimainen oppitunti epätäydellisyyden hyväksymisestä. Tämä muistuttaa minua siitä, että koko maailmaa ei tarvitse pystyä saamaan haltuun ja selitetyksi. Ei varsinkaan, kun on kyse klovneriasta. Klovni kehottaa kuuntelemaan ulkomaailman odotusten sijaan omaa intuitiota: mikä on oikeasti tärkeää minulle?

Vielä yksi opetus klovnilta on se, että klovnista voi kirjoittamalla saavuttaa vain häivähdyksen sen todellisesta luonnosta. Kirjoittamalla ja lukemalla klovnista, zen-buddhalaisuudesta ja mistä tahansa elämänfilosofiasta saatetaan löytää kiinnostavia viitteitä todellisuuteen. Klovneria, kuten ei elämäkään ole kuitenkaan kiinni teorioissa tai todisteluissa. Klovni on kiinni elämässä, olemisessa ja ihmettelystä. Arvelen, että alitajuntani klovnihenki on naureskellut leppoisasti takaraivossani koko sen ajan kun olen kiristellyt hampaitani oikean aiheenjäsentelyn kanssa. Samalla klovni paradoksaalisesti neuvoo, että jos pitää kirjoittaa, niin olisi parempi tehdä hommasta

hauskaa ja mielekästä itselleen: "Kirjoita nyt vaan se opinnäytetyö!" Tämä työ ajoi minut sanomaan melko monta kertaa "pitäisi". Klovni ei sano pitäisi, vaan tekee sen, mikä milloinkin on tehtävä, tosin hyvin omaperäisellä tavallaan. Ehkä sisäinen klovni olisi kirjoittanut työn kokonaan siansaksalla, nauhoittanut sen akuankka-äänellä c-kasetille tai tehnyt opeistaan pullataikinaperformanssin.

Vihoviimeiseksi klovni onkin ennen kaikkea opettanut minulle, että tästä eteenpäin haluan omistautua teorian ja pohtimisen sijaan tekemiselle. Haluan olla klovni ja heittäytyä tekemään klovneriaa. Sisäinen klovni sanokoon suuren KYLLÄN elämälle!

5 Lähteet

Adams, Patch 2002. Humour and love: the origination of clown therapy. Postgraduate medical journal. Numero 78: 922. Luettavissa osoitteessa <<http://pmj.bmj.com/content/78/922/447.full>> (luettu 19.2.2015).

Argon, Kemal 2013. How Can Benevolent Tricksters, Fools and Clowns (Like Wavy Gravy) Often Really Help Us? Huffington Post. 4.3.2013. Luettavissa osoitteessa <http://www.huffingtonpost.com/kemal-argon/how-can-benevolent-tricksters-fools-and-clowns-like-wavy-gravy-often-really-help-us_b_3007079.html> (luettu 17.2.2015).

Casey, Barbara 2003. Sacred Clowning. An Interview with Didier Danthois. The Mindfulness Bell. Numero 33, s.5-10. Luettavissa osoitteessa <<http://www.mindfulnessbell.org/articles/mb33.pdf>> (luettu 19.2.2015).

Cheesmond, Robert 2007. Where the Antic Sits. David Robb (toim.): Clowns, Fools and Pícaros : Popular Forms in Theatre, Fiction and Film. Probing the Boundaries-sarja, osa 43. Amsterdam: Editions Rodopi. s. 9-24.

Cohen, Moshe 2005. A Short Look at Clown and Zen. Clownzen. <<http://clownzen.com/clownofit/index.html>> (luettu 14.4.2014).

Cohen, Moshe 2007. Conversation About Clowning with Angela de Castro. Sacred Mischief. <<http://yoowho.wordpress.com/2010/02/08/conversation-about-clowning-with-angela-de-castro/>> (luettu 14.4.2014).

Cohen, Moshe 2008. Wavy Gravy discusses Sacred Clown and a few of his experiences. Sacred mischief. <<https://yoowho.wordpress.com/2008/04/10/wavy-gravy/>> (luettu 16.2.2015).

Encyclopaedia Iranica 2009. Molla Nasreddin i. The Person. Encyclopaedia Iranica. <<http://www.iranicaonline.org/articles/molla-nasreddin-i-the-person>> (luettu 17.2.2015).

Heinimäki, Jaakko 2001. Pyhä nauru: kirjoituksia uskonnosta ja huumorista. Helsinki: Like.

Kautonen, Outi 2014. Klovni – Mokaamisen ikuinen arkkityyppi. Proseminaarityö. Metropolia Ammattikorkeakoulu. (Julkaisematon lähde.)

Miller, Matty 2006. The Heart of Clowning: On The Use of The Clown in The World. An interview with Giovanni Fusetti.
<<http://www.giovannifusetti.com/public/file/Useofclown.pdf>> (luettu 14.4.2014).

Peacock, Louise 2009. Serious Play: Modern Clown Performance. UK: Intellect Books.

Przybyslawski, Artur 2003. Lama Ole Nydahl on Crazy Wisdom. Diamond Way Buddhism UK Blog. <<http://blog.dwbuk.org/diamond-way-buddhism/lama-ole-nydahl-on-crazy-wisdom/>> (luettu 17.2.2015).

Ran, Faye 2007. Modern tragicomedy and the fool. David Robb (toim.): Clowns, Fools and Pícaros : Popular Forms in Theatre, Fiction and Film. Probing the Boundaries-sarja, osa 43. Amsterdam: Editions Rodopi. s. 25-36.

Rämä, Laura 2014. Klovneriasta. Punainen tila.
<<http://punainentila.wix.com/rama#!klovneriasta/c139r>> (luettu 24.4.2014).

Sairaalaklovnit ry. 2015. Tietoa sairaalaklovnien toiminnasta. Sairaalaklovnit.
<<http://www.sairaalaklovnit.fi/Sairaalaklovnit/ToimintaSuomi.html>> (luettu 2.3.2015).

Shunryu Suzuki 2006. Zen-mieli, aloittelijan mieli. Helsinki: Delfini Kirjat.

Siljamäki, Jari 2010. Klovnerian käsikirja. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Simon, Eli 2012. The Art of Clowning. New York: Palgrave Macmillan.

Tobias, Ashley 2007. The Postmodern Theatre Clown. David Robb (toim.): Clowns, Fools and Pícaros : Popular Forms in Theatre, Fiction and Film. Probing the Boundaries-sarja, osa 43. Amsterdam: Editions Rodopi. s. 37-56.

Van Ham, Lane 2009. Reading Early Punk as Secularized Sacred Clowning. The Journal of Popular Culture, volume 42, issue 2, s. 318–338.

Wright, John 2007. Why Is That So Funny? A Practical Exploration of Physical Comedy. New York: Limelight Editions.

Haastattelu

de Bont, Eric 2014. Klovniopettaja. Bont's Clown School. Haastattelu: 15.12.2014.